

STICHTING KINDERTUINEN DELFT

WAAROM DE KINDERTUINEN IN DELFT? EEN NOODZAKELIJKE EN PRAKTISCHE NATUUR-EN MILIEU- EDUCATIE

1. Het begin

Rond 1900 heerste er een groot optimisme over de mogelijkheden die de mens had om de vooruitgang permanent te doen zijn. De maatschappelijke ontwikkelingen in die tijd - voortgaande industrialisatie en verstedelijking, uitbreiding van de verkeersmiddelen - brachten evenwel ook toen al talrijke nadelige invloeden met zich mee, zowel voor de mens als voor de natuur in Nederland. De industrialisatie en de daarmee samenhangende verstedelijking resulteerde in slechte woon- en werkomstandigheden voor grote groepen van de Nederlandse bevolking (denk aan de laat-negentiende-eeuwse uitbreiding van de vier grote steden in ons land), terwijl de natuur en het landschap in de omgeving van die steden onder druk kwamen te staan. Juist in die tijd komen de natuur en het landschap binnen het geografisch bereik van velen door het zich ontwikkelende spoor- en tramwegnet. Met het zelfde optimisme als waarmee de maatschappelijke vooruitgang geprezen werd, werden in deze tijd de eerste natuurbeschermingsorganisaties opgericht: Vogelbescherming in 1899 en de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in 1905, de laatste naar aanleiding van de plannen tot het dempen van het Naardermeer met Amsterdams huisvuil.

Optimisme is een noodzakelijk eigenschap voor mensen die zich met natuurbescherming bezighouden. Immers, de natuur die bescherming verdient, spreekt niet voor zich zelf en de natuurbeschermers dienen er steeds vanuit te gaan, dat hun boodschap, uitgesproken namens de natuur, ook werkelijk de natuur ten goede komt en werkelijk verstaan wordt. In het begin

van deze eeuw was dit optimisme even noodzakelijk als nu: hoewel de levende natuur in Nederland anno 1905 een veel grotere plaats had dan in Nederland anno 1991, begrepen slechts heel weinig Nederlanders toen al de noodzaak van Natuurbescherming. Dat hing ongetwijfeld samen met het feit, dat de verbetering van de slechte woon- en werkomstandigheden en de emancipatie van grote groepen Nederlanders een veel grotere prioriteit hadden dan natuurbescherming.

Toch ontstond juist in de combinatie van bezorgdheid over de levensomstandigheden van opgroeiende kinderen en de zorg om de natuur, een initiatief om jonge kinderen in aanraking met de levende natuur te brengen. In 1919 wilde E.J. Herweijer in 's-Gravenhage mogelijkheden voor kinderen ontwikkelen om met planten en dieren om te gaan(1). Door die omgang zouden gevoelens van waardering en liefde voor de natuur ontstaan, en "zouden de kinderen door het buitenwerk op kindertuinen in een gezonde omgeving een goede lichamelijke conditie opbouwen en werden zij niet blootgesteld aan de slechte invloeden van de straat."

Ook in Delft sloegen deze gedachten aan. Al in september 1924 richtten mevrouw A. Lindenburg en de heer M.G. Warffemius zich in een brief tot het toenmalige College van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Delft, namens de Openbare Lagere School no 7 aan de Voldersgracht, met een verzoek tot steun voor het inrichten van een School- en Kindertuin ten behoeve van het onderwijs aan de genoemde school (2). Een belangrijk argument daarbij is, dat een kindertuin de mogelijkheid geeft *"den kinderen het kweken van planten te leren. Op een kindertuin wordt den kinderen onderwijs gegeven, niet in kennis van planten, maar in de behandeling ervan en in het aanleggen en onderhouden van een tuintje."* De initiatiefnemers leggen dus de nadruk op het praktische aspect van het onderricht en menen, dat ("bij de veranderende opvatting van volkshuisvesting en het bouwen van arbeiderswoningen met open tuinen") *"de kennis van het kweken van bloemen van veel waarde is voor het latere leven van het kind is"*. Op school werd reeds de theorie onderwezen. Door te zoeken naar een mogelijkheid theorie en praktijk te combineren, toonden de initiatiefnemers een groot progressief inzicht, dat ook nu nog van grote waarde is.

Al in die tijd (1924) oordeelde het College van Burgemeester en Wethouders, dat de School- en Kindertuinen toegankelijk dienen te zijn voor leerlingen van **alle** lagere scholen in Delft (2), zodat **alle** Delftse lagere-schoolkinderen in beginsel toegang hadden tot de School- en Kindertuinen. Ook dit is een juist en vooruitstrevend inzicht, omdat alleen dan een kiem voor de natuurbeschermingsgedachte in brede lagen van de bevolking ontwikkeld kan worden. In 1926 tuinieren voor het eerst, bij wijze van proef, kinderen op een terrein aan het "Koolaschpad van het einde der Kanaalstraat tot aan de Jaffalaan." Begin 1927 formeert zich een Commissie tot het Beheer der Kindertuinen, met als Voorzitter de Gemeentelijke Inspecteur van het onderwijs, de heer P.Groen, en als Tuinleider de al genoemde heer M.G. Warffemius.

Uit deze korte beschrijving van het ontstaan der Kindertuinen springen twee sterk met elkaar verweven elementen duidelijk naar voren: 1. de Kindertuinen fungeren als biologisch practicum ten behoeve van het onderwijs, een **didactisch** middel van groot belang, en 2. de Kindertuinen fungeren als een plek waar de kinderen door een concrete omgang met planten en dieren liefde en waardering krijgen voor de levende natuur, waarbij de kennis van het kweken van planten van veel waarde wordt geacht voor het latere leven van het kind, een **pedagogisch** doel van groot belang.

In het voorgaande wordt impliciet onder de levende natuur verstaan: alle levende organismen behalve de mens. Het milieu van de mens wordt gevormd door alle levende en niet-levende organismen en stoffen waarmee de mens wisselwerking heeft. In het milieu van de mens is de levende natuur dus zeer belangrijk. Het inzicht dat het gedrag van mens grote invloed zal hebben op de levende natuur in het milieu van de mens, is afwezig in de motiveringen die destijds leidden tot de oprichting van de Kindertuinen.

2. Natuur- en milieu-educatie voor Kinderen

Natuur- en milieu-educatie kan men opvatten als een samenwerking van pedagogie, onderwijs en didactiek: door middel van het overdragen van kennis en inzicht een blijvende waardering van en liefde voor natuur- en milieu bewerkstelligen. Daarbij moeten de hoop en het vertrouwen dat dit inzicht en deze waardering en liefde van waarde zijn voor het kind en de maatschappij als geheel, nu en later, uitgangspunten zijn (3). Omdat kinderen jong zijn, is natuur- en milieu-educatie per definitie toekomstgericht, en als zodanig te beschouwen als een uiterst zinvolle investering in de toekomst, te doen in de hoop en het vertrouwen dat deze investering later vruchten zal dragen.

Bovenstaande grondhouding sluit natuurlijk niet uit, dat de irreversibele achteruitgang die de levende natuur in Nederland sinds het begin van deze eeuw te zien heeft gegeven, geïgnoreerd wordt. Echter, "Een Zaaier ging uit om te zaaien" in de verwachting en in het geloof ooit te kunnen oogsten en zo dient natuur- en milieu-educatie als wenkend perspectief te hebben, dat het de taak van de mens is om de levende natuur in het milieu van de mens tot volle ontplooiing te laten komen en dat deze ontplooiing het welzijn van de mens bevordert. Of bij wijze van concreet voorbeeld: een Schie met futen is beter dan een Schie zonder futen, en de mens kan er voor zorgen dat de futen in de Schie terugkeren en er blijven.

Een belangrijk uitgangspunt is dus de verantwoordelijkheid van de mens. De algemene achteruitgang van de levende natuur in Nederland sinds het begin van deze eeuw is niet het gevolg van een buiten de mens gelegen oorzaak. Dat betekent, dat de middelen en de mogelijkheden tot verbetering in de eerste plaats mensenwerk zijn. Het zullen de intelligentie, de normen en de waarden, de wetenschap en techniek van de toekomstige generaties zijn die in hoge mate bepalen welke plaats de levende natuur in het milieu van de mens zal innemen. De mens kan *willen*, en heeft daartoe ook de mogelijkheden, om in zijn milieu de levende natuur tot ontplooiing te laten komen. Dit is het wenkend en hoopvolle perspectief voor natuur- en milieu-educatie, die zich dus dient te richten op dat *willen, dus op de de normen en waarden van de toekomstige generaties*, en op het aanreiken van de mogelijkheden om op basis van wetenschappelijk inzicht die normen en waarden te realiseren.

Kinderen vormen de toekomstige generaties. Opvoeders hebben dus een verantwoordelijke taak(4). Natuur- en milieu-educatie wordt uiteindelijk gerealiseerd in leersituaties. Opvoeders dienen leersituaties te scheppen, waarin kinderen, bij voorkeur op basis van de Montessoriaanse regel "leer mij het zelf doen", de aangeboden leerstof tot iets van zich zelf verwerken (5). Alleen door deze verinnerlijking maakt het kind zich iets eigen, waarover het later in geheel andere situatie vrij kan beschikken (3). Natuur-en milieu-educatie bereikt zijn doel als het individu op basis van vrije wil en eigen inzichten, normen en waarden besluit tot natuur- en milieu-vriendelijk handelen.

Als leerproces richt natuur- en milieu-educatie zich niet alleen op het hiervoor genoemde doel op lange termijn. Op korte termijn wordt met natuur- en milieu-educatie beoogd:

1. inzicht te geven in de vormen en de rijkdom van de levende natuur, in de inbreuken en de gevaren voor de levende natuur,
2. gedragsverandering van het kind:
 - liefde voor al wat groeit en bloeit en ons altijd weer boeit,
 - verband tussen zorg die je zelf aan de levende natuur en je milieu besteedt en de effecten van die zorg,
 - samenwerking met anderen,
3. stimulering, dat de kinderen zelf op onderzoek uitgaan en informatie verzamelen.

Bij het ontwikkelen van activiteiten van natuur-en milieu-educatie voor kinderen is de belevingswereld van kinderen het natuurlijk uitgangspunt. In het leerproces van natuur- en milieu-educatie zijn de volgende fasen te onderscheiden(4):

a. beleving, b. verwerving van kennis en inzicht, c. handelen gebaseerd op a. en b.

Het handelen kan pas, als de kinderen de aangeboden leerstof zich eigen hebben gemaakt. Activiteiten voor kinderen dienen een hoge belevingswaarde te hebben om als basis te dienen voor het verwerven van kennis en inzicht. Daarbij is het zeer belangrijk, dat in de belevingsfase een affirmiteit ontstaat tussen het kind en het onderwerp in kwestie: het kind houdt ervan en het geeft erom. De liefde tot zijn land is ieder aangeboren, maar de liefde van de mens tot het natuurlijk leven in zijn milieu moet steeds opnieuw ontstaan.

3. Natuur- en milieu-educatie voor Kinderen in Delft

In de loop van deze eeuw heeft de voorlichting over natuur een snelle ontwikkeling doorgemaakt. Dat de woorden natuur en milieu in één adem genoemd worden in een term als natuur- en milieu-educatie, is een recente ontwikkeling, die hoogst waarschijnlijk samenhangt met de ontwikkeling van het milieu als een afzonderlijk politiek belangrijk onderwerp sinds het verschijnen van het Rapport van de Club van Rome "Grenzen aan de Groei" in 1972.

In Delft zijn de School- en Kindertuinen nooit uitgegroeid tot een afzonderlijke Dienst met de natuur- en milieu-educatie als natuurlijke taak. Wel werd in Delft een grote continuïteit en traditie bij de School- en Kindertuinen opgebouwd, ook overleefden de School- en Kindertuinen de jaren Dertig en de Tweede Wereldoorlog. In de jaren Tachtig werd de verzorgingsstaat in toenemende mate ter discussie gesteld. In het voetspoor hiervan werd door de Gemeente Delft in 1984/85 besloten de School- en Kindertuinen niet langer te financieren. In de jaren van grote welvaart kon dus niet voortgezet worden, wat in de jaren twintig begonnen was. Gelukkig voor Delft bleven de Kindertuinen bestaan: sinds 1985 beheert de Stichting Kindertuinen Delft aanvankelijk drie, later vier complexen met kindertuinen waar elk jaar circa vierhonderd Delftse kinderen begeleid door vrijwilligers, buiten schooltijd tuinieren. Deze complexen zijn: **de Zonnebloem** bij **Station Delft-Zuid**, **de Papaver** aan de **Korftlaan** in de **Delftse Hout**, **de Goudsbloem** aan het **Van Rossempad** en **de Boterbloem** aan **Abtswoude** in **Delft-Tanthof**. De Stichting onderhoudt velerlei contacten met de Gemeente Delft.

Naast de activiteiten van de particuliere vrijwilligersorganisaties worden activiteiten voor natuur- en milieu-educatie in Delft uitgevoerd door het Natuur- en Milieu-educatiecentrum "de Papaver" (6). Naast de activiteiten gericht op een algemeen publiek van volwassenen, verzorgt de Papaver met een bezetting van slechts 2,2 mensjaren voor kinderen van Delftse

basisscholen speciale programma's met lessen, projecten en excursies. Verder beheert de afdeling Groen twee kinderboerderijen, waar kinderen in vooral fysiek contact met dieren worden gebracht.

Heden behoeft het nauwelijks nog betoog, dat een elementaire natuur- en milieu-educatie een absolute noodzaak voor alle staatsburgers is. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling van een samenleving met een werkelijk schone toekomst. Omdat de huidige kinderen de toekomstige generatie staatsburgers vormen, dient die elementaire natuur- en milieu-educatie juist aan kinderen gegeven te worden. In verband met dit maatschappelijke aspect hebben de Gemeenten een onvervangbare taak bij het mogelijk maken van natuur- en milieu-educatie aan leerlingen van basisscholen. Dit was zo in 1924 en dat is nu nog zo. Nu meer dan ooit, gezien de zeer grote gevolgen van de maatschappelijke ontwikkelingen voor de levende natuur en dus ook voor het milieu van de mens in Nederland in de loop van de twintigste eeuw. Tegen deze achtergrond kan de hier geschetste inzet van de Gemeente Delft op dit zeer belangrijke beleidsterrein niet anders dan zeer schamel worden genoemd: minder dan een handvol personeelsplaatsen op een bevolking van 95.000 inwoners.

Bij het zestigjarig bestaan van de Dienst School- en Kindertuinen in 's-Gravenhage in 1979, werd reeds opgemerkt, dat het werk zich in drie fasen had ontwikkeld: van natuureducatie via natuurbeschermingseducatie tot wat hierboven genoemd is, natuur-en milieu-educatie (1). Toen in 1980 de Amsterdamse Schoolwerktuinen zestig jaar bestonden (7) werd opgemerkt, dat de Schoolwerktuinen "het zich veranderende onderwijs onmisbare steun verlenen: de kinderen verwerven niet alleen de nodige kennis, maar leren ook om te gaan met de natuur".

De theorie dient ook bij de natuur- en milieu-educatie hand in hand te gaan met de praktijk. Daarom zijn de activiteiten van het Natuur- en milieu-educatiecentrum de Papaver en de Stichting Kindertuinen Delft complementair, omdat ook de concrete projecten van het Natuur- en milieu-educatiecentrum De Papaver altijd gegeven worden in het kader van een schoolse situatie. De activiteiten van het Natuur- en milieu-educatiecentrum de Papaver vormen dus de noodzakelijke kiem. De Stichting Kindertuinen Delft is een vrijwilligersorganisatie. De begeleiding van de tuinierende kinderen door de vrijwilligers vormt een natuurlijke ontmoeting van de opeenvolgende generaties. Daarom zijn de activiteiten van de Delftse kindertuinen ook in sociaal opzicht belangrijk. Voor het verkrijgen van een blijvende natuur- en milieukundige vorming is het zelf tuinieren van onvervangbare waarde. Door zelf een groot gedeelte van hun vrije tijd aan het tuinieren te geven in grote zelfwerkzaamheid ontstaat een sterke beleving en een sterke betrokkenheid en liefde die noodzakelijk zijn voor de volgende fasen van het leerproces van de natuur- en de milieu-educatie. **Alleen door het zelf te doen**, kan voor het inzicht in de samenhang en de wisselwerking tussen de zorg voor het milieu en de daarin levende organismen (plant, dier en mens) de noodzakelijke basis worden gelegd.

P. VAN MOURIK, DELFT; AUGUSTUS 1991/bijgewerkt 2000 en 2015.

Bronnen

1. 60 jaar School- en Kindertuinen,
brochure uitgegeven door de toenmalige Dienst School- en Kindertuinen
te 's-Gravenhage, 1979
2. Deze gegevens werden verkregen door bemiddeling van het Gemeente-archief van Delft
3. Een schepje erboven op, door Dirk Huitzing,
SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1989
4. Milieuhandboek 's-Gravenhage, door E. Mols e.v.a,
Gemeente 's-Gravenhage, 1978
5. Groen verschiet, natuurbeleving en natuuronderwijs bij acht - tot- twaalfjarige kinderen,
door M. Margadant-van Arcken en M. van Kempen,
SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1990
Speciale aandacht dient uit te gaan naar kinderen uit ethnische minderheden wegens
cultuurbepaalde opvattingen over natuur.
6. Stadsgids Delft 1990/91
7. Zestig jaar Schoolwerktuinen in Amsterdam 1920/1980,
Gemeentelijke Stichting Amsterdamse Schoolwerktuinen,
Amsterdam 1980